

КРИТИКА ТА БІБЛІОГРАФІЯ

І. С. Стороженко

*БОГДАН ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ І ВОЄННЕ МИСТЕЦТВО У
ВИЗВОЛЬНІЙ ВІЙНІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ
СЕРЕДИНИ XVII ст. КНИГА ПЕРША: ВОЄННІ ДІЇ 1648-
1652 рр. Дніпропетровськ. — Вид-во ДДУ, 1996. — 320 с.*

Ця вдало оформлена книга, на жаль, досі не стала предметом уваги рецензентів з числа фахівців доби Хмельниччини. Між тим за результатами конкурсу, проведеного на замовлення газети "Зеркало недели" культурологічною асоціацією "МІАУ-культ" українських видань за березень 1997 р., рецензована книжка здобула перше місце в номінації "Минуле". Призове місце серед історичних видань вона отримала і під час проведення форуму видавців України у вересні 1997 р. у Львові.

Що ж нового вносить ця книга в українську історіографію? Насамперед слід відзначити, що І. С. Стороженку вдалося чи не вперше повно відтворити воєнну доктрину Запорізької Січі першої половини XVII ст., яка мала оборонну спрямованість. Із схеми доктрини та схеми еволюції українського козацтва XVI — першої половини XVII ст. читач дізнається, як і чому виникла Запорізька Січ, як було побудовано Військо Запорізьке і якими способами воно вело збройну боротьбу проти агресорів.

У книзі реконструйовано воєнну доктрину Української козацької держави Богдана Хмельницького, яка мала національно-визвольне спрямування. Автор визначає її воєнно-політичну мету, основні принципи побудови армії Богдана Хмельницького. Вперше у світлі воєнних доктрин Запорізької Січі та Української козацької держави Богдана Хмельницького охарактеризовано озброєння, спорядження та оснащення української козацької армії, а також тактичні способи його застосування проти ворога на полі бою.

По-новому висвітлено роль кримсько-татарської допомоги як в окремих битвах, так і у війні в цілому. Українське козацьке військо до середини XVII ст., як зазначає автор, було піхотним. У зв'язку з цим польська армія мала над ним оперативно-стратегічну перевагу у кавалерії. Це було основною причиною поразок козацьких повстань, які передували Визвольній війні. Богдан Хмельницький врахував досвід минулих повстань, а також зміни способів збройної боротьби, що відбувалися на той час у Західній Європі (народження лінійної тактики), за угодою з кримським ханом 1648 р. ввів до складу української армії татарську кінноту і цим самим ліквідував польську оперативно-стратегічну перевагу. Оскільки поляки не мали піхоти ршнощної українській, а польська кавалерія поступалася татарській у маневровості, то поєднання на полі бою української козацької піхоти з татарською кіннотою обернулося для польської армії і держави катастрофою, яка проявилась у їхніх поразках на Жовтих Водах, під Корсунем, Пилявцями, Зборовом та Батогом.

І. С. Стороженко акцентує увагу на спільній боротьбі українсько-татарського війська, яка була основою такого явища як братерство по зброї між українцями і татарами. Джерела свідчать, що Богдан Хмельницький і татарський полководець Тугай-бей називали один одного братами. Відомий татарський поет середини XVII ст. Джан Мухамед напи-

сав поему про походи кримських татар на допомогу Богдану Хмельницькому, уривки з якої вміщено у "Додатках" рецензованої книги.

Вперше здійснена спроба реконструкції битв на Жовтих Водах, під Корсунем, Пилявцями, Зборовом, Берестечком та під Батогом. Цей тематичний блок несе в собі нову інформацію, яка незрідка протилежна тій, що була відома до цього часу. Уточнено ряд моментів, пов'язаних з часом та місцем проведення боїв, зроблено оригінальні спостереження та висновки. У заключному розділі подано аналіз воєнної доктрини Богдана Хмельницького та шляхи її реалізації, що дає можливість узагальнити його полководницьку діяльність за перші п'ять років Визвольної війни.

Разом з тим видання не позбавлене деяких недоліків. По-перше, простежується певна ідеалізація діяльності Богдана Хмельницького та його соратників. Адже в їх діях були й помилки (наприклад, запізнення із створенням власної кавалерії, залишення західноукраїнських земель восени 1648 р. та ін.). По-друге, відчувається, на мою думку, недостатня обізнаність автора із зарубіжною історіографією. В деяких випадках це зауваження стосується і джерельних та архівних матеріалів. По-третє, недостатньо висвітлена роль морального фактора, духовних якостей українського козацтва. По-четверте, має місце ідеалізація українсько-татарських відносин і певне перебільшення в оцінці ролі військової допомоги Криму.

Загалом же, книга І. С. Стороженка є, безумовно, унікальним явищем в українській історіографії і заслуговує на позитивну оцінку. Вона стане у великій пригоді не тільки науковцям та краєзнавцям, а й широкому колу читачів, всім, хто цікавиться історією українського військового мистецтва.

В. І. ЦИБУЛЬСЬКИЙ (Рівне)